

ERİL TAHAKKÜM

PIERRE BOURDIEU

Çeviren: Bediz Yılmaz

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 405
İnceleme-Araştırma 281
ISBN 978-605-5809-98-0

Pierre Bourdieu
Özgün Adı: La Domination Masculine
Eril Tahakküm

© Bağlam Yayıncılık
© Editions du Seuil, 1998 et 2002

Birinci Basım: Ekim 2014
İkinci Basım: Mayıs 2015
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Baskı: Avcı Ofset
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi No: 6/13 Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 11081
Matbaa Sertifika Numarası: 12001

BAĞLAM YAYINCILIK Ankara Cad. 9/1 34410 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz	
KEYFİLİĞİN EBEDİLEŞMESİ	7
GİRİŞ	11
Birinci Bölüm	
BÜYÜTÜLMÜŞ BİR RESİM	17
Bedenlerin Toplumsal İnşası	19
Tahakkümün Bedenselleşmesi.....	36
Sembolik Şiddet.....	49
Sembolik Mallar Ekonomisinde Kadınlar	59
Erkeklik ve Şiddet	67
İkinci Bölüm	
SAKLI SABİTLERİN HATIRLANMASI.....	73
Soyluluk Olarak Erillik.....	75
Algılanan-Varlık Olarak Kadın Varlığı	83
Eril Bakış Açısına Kadın Bakışı	90
Üçüncü Bölüm	
SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM	105
Gayritarihselleştirmeye Yönelik Tarihsel Çalışma	106
Değişimin Etmenleri.....	113
Sembolik Mallar Ekonomisi ve Yeniden Üretim Stratejileri	122
Yapının Gücü.....	129
Tahakküm ve Aşk Üzerine Sonnot	136
SONUÇ	141
Ek	
GAY VE LEZBİYEN HAREKETİ ÜZERİNE BAZI SORULAR..	147
KAVRAM DİZİNİ.....	155
AD DİZİNİ.....	158

Önsöz*

KEYFİLİĞİN EBEDİLEŞMESİ**

Bana, cinsler arasındaki ilişkilere adanmış çok sayıda çalışmaya dayanarak daha önce aynı konuda yapmış olduğum çalışmaları açıklama, destekleme ve düzeltme imkânı sağlayan bu kitap, araştırmacıların (ve beni eleştirenlerin) çoğu tarafından takıntılı bir şekilde dile getirilen, cinsel düzenin (gözlenen veya arzu edilen) sürekliliği veya değişimine ilişkin soruyu *açık bir şekilde* sormaktadır. Aslında, naif ve naifçe normatif olan bu ikilemin alımlanması ve dayatılması nedeniyle insanlar, tüm belirtilerin aksine, cinsel yapıların ve bu yapıları algılama biçimlerinin göreceli sabitliğine ilişkin bir sonuca varıyor ve bu durumdaki değişimleri inkâr veya reddediyorlar; oysa bu tespit yanlıştır ve kadınların durumundaki tüm dönüşümlerin akla gelmesiyle derhal çürütülüp reddedilir.

Bu sorunun karşısına, bilimsel olarak daha tutarlı ve bana göre kesinlikle siyaseten daha acil bir diğerini koymak gerekir: eğer cinsler arası ilişkinin, yüzeysel bir gözlemin sezdirdiğinden daha düşük ölçüde dönüşüme uğradığı ve ayrıcalıklı bir şekilde iyi muhafaza edilmiş erkekmerkezli bir toplumun (60'lı yılların başların-

* Bu kitap, Pierre Bourdieu'nün *La domination masculine* adlı eserinin Editions du Seuil, 1998 (önsöz için 2002) baskısından, Richard Nice tarafından yapılan İngilizce çeviriden eşzamanlı kontrol yapılarak (*Masculine Domination*, Stanford University Press, 2002) Türkçe'ye çevrilmiştir. Metnin ilk halini okuyarak çok kıymetli önerilerde bulunan Eylem Ümit, Ayşe Devrim Başterzi Çıngı ve Selver Dikkol'a sonsuz şükranlarımı sunarım. (ç.n.)

** İngilizce ve Almanca baskılarda yer alan bu önsöz 1998 sonunda kaleme alınmıştır. (Fransız yayınevinin notu)

da gözleme imkânı bulduğum Kabil* toplumu gibi) nesnel yapıları ile bilişsel yapılarının incelenmesinin bu ilişkilerin ekonomik olarak en fazla ilerlemiş çağdaş toplumlardaki en iyi gizlenmiş kimi unsurları anlamaya olanak tanıyan araçlar sağladığı doğruysa, o halde, cinsel bölünümün yapıları ile buna tekabül eden bakış açısı esaslarının *gayrtarihselleştirilme* ve *göreceli ebedileşmesinden* sorumlu olan *tarihsel* mekanizmaların neler olduğunu sorgulamak gerekir. Sorunun bu şekilde yöneltmesi bilgi düzeninde belirleyici bir ilerlemeye işaret eder ki bu da eylem düzeninde belirleyici bir ilerlemenin temelini oluşturabilir. Tarihte neyin ebedi nitelikte ortaya çıktığını göstermek sadece birbiriyle bağlantılı kurumlarca (aile, Kilise, Devlet ve eğitim sisteminin yanı sıra, spor ve gazetecilik düzeninde de) gerçekleştirilen bir ebedileştirme çalışmasının bir ürünüdür (bu soyut kavramlar, her biri kendi tarihsel özgünlüğü içinde çözümlenmeleri gereken karmaşık mekanizmalar için basit kısaltmalardır) ve tarihe doğalcı ve indirgemeci bakışın onlardan çaldığı cinsler arası ilişkiyi yeniden yerleştirmek, dolayısıyla da tarihsel eylemi eski haline getirmektir. Bu, bazılarının benim dediğimi ima ettikleri gibi, tarihi durdurmak ve kadınları tarihsel eyleyiciler olma rollerinden yoksun bırakmak anlamına gelmez.

Gayrtarihselleştirmeye yönelik bu tarihsel güçlere karşı savaşmak, tarihi etkisiz kılmaya azmeden mekanizmaların etkisiz bırakılması yoluyla tarihin yeniden harekete geçirilmesini amaçlayan bir seferberliğin en acil hedefi olmalıdır. Bu mutlak *siyasi* seferberlik, kadınlara yasal ve siyasi reformlara yönelik bir kolektif direniş eylemi imkânı sağlar, ancak iki şeyle tezat oluşturur: hem cinsiyetler arasındaki farklılığa ilişkin tüm özcü (biyolojik ve psikanalitik) bakış açılarının teşvik ettiği feragat ile, hem de bireysel edimlere veya kimi feminist kuramcılarca sonu gelmeyen bir şekilde önerilen söylemsel "happening"lere indirgenmiş direnişle

* Cezayir'in kuzey bölgelerinde yaşayan Kabil topluluğu. (ç.n.)

(Judith Butler'ın taraftarı olduğu “*parodic performances*”^{*} gibi gündelik rutini kıran tüm o destansı çıkışlar, elde ettikleri cılız ve müphem sonuçlara kıyasla muhtemelen oldukça büyük bir beklenti içindeler).

Kadınlara, küçük işbirliği ve dayanışma gruplarına özgü içedönük başkaldırının cazibesine ters düşen bir siyasi eyleme girişmeleri çağrısında bulunmak, bunlar evde, fabrikada veya işyerindeki gündelik mücadelelerin belirsizliğinde ne kadar gerekli olursa olsun, zannedileceği ve korkulacağı gibi onlara, kendi öncelikleri ve kendi çıkarlarına yabancı hareketlerin içine katılmaları ve bunların içinde boğulmaları pahasına siyasi bir savaşımın sıradan biçim ve kurallarına itirazsız bağlanmaları çağrısında bulunmak anlamına gelmez. Bu çağrı, onların toplumsal hareketin bünyesinde, eşcinsellerle birlikte en başta gelen mağdurları oldukları sembolik ayrımcılığa yönelik başkaldırından neşet eden örgütlenmelere yaslanarak kolektif örgütlenme ve eylem biçimleri ile etkili silahlar yaratmak ve dayatmak için çalışmayı bilmelerini dilemektir; ki bunlar da kendi ikinciliklerini ebedileştirmeye katkıda bulunan kurumları sarsacak güçte, bilhassa sembolik olmalıdır.

* Metinde İngilizce (ç.n.)

GİRİŞ*

Şimdiye kadar gerçekleştirdiğim araştırmalarımın tüm mantığı beni buna hazırlamış olmasa idi, hiç şüphe yok ki böylesine zorlu bir konuyu ele almaya kalkışmazdım. Esasen, *doxa'nın paradoksu* olarak adlandırılabilir olan şey karşısında hayrete düşmeyi hiçbir vakit bırakmadım: dünyaya, tekyönleri ve çıkmazları -gerçek ve mecazi anlamda-, zorunlulukları ve yaptırımları ile, olduğu haliyle, büyük ölçüde uyum sağlanması, daha fazla ihlal veya tahribat, cürüm ve “çılgınlık” olmaması (Bastille veya Concorde meydanlarında beş dakikalık bir araba sürüşünün gerektirdiği binlerce yatkılık -veya istencin- olağanüstü uyumunu düşünmek yeterlidir); veya, daha da şaşırtıcı olarak, bazı tarihsel kazaları bir yana bırakırsak, kurulu düzenin tahakküm ilişkileriyle, hakları ve iltimaslarıyla, ayrıcalık ve haksızlıklarıyla aynı kolaylıkla süregitmesi ve en tahammül edilemez varoluş koşullarının çoğunlukla kabul edilebilir hatta doğal olarak görülmesi. Ve ben, bu paradoksal itaatin mükemmel bir örneği olan eril tahakkümde ve bunun dayatılış ile buna katlanılış tarzlarında daima, sembolik şiddet olarak adlandırdığım şeyin etkisini görmüşümdür; yumuşak, kurbanlarınca bile hissedilmeyen ve görülmeyen, çoğunlukla iletişimin ve tanınmanın, veya, daha

* İsmen teşekkürlerimi sunmanın, bunları yönelttiğim kişiler için bir kutsama mı yoksa lanetleme mi olacağından emin olamadığım için, benimle tanıklıklarını, belgelerini, bilimsel referanslarını ve fikirlerini paylaşan herkese (erkeklerle ve özellikle de kadınlara) en derin şükranlarımı ifade etmekle yetineceğim; umuyorum ki bu çalışma, bilhassa etkileri itibarıyla, o erkeklerin ve kadınların kendisine atfettiği güven ve beklentileri karşılamaya layık olur.

kesin olarak tanımamanın, kabullenmenin* veya hatta, hissetmenin saf sembolik kanallarıyla uygulanan şiddet. Olağandışı ölçüde olağan olan bu toplumsal ilişki böylece, tahakküm eden kadar edilenin de tanıdığı ve kabullendiği bir sembolik ilke adına uygulanan tahakkümün mantığını yakalamamız için paha biçilmez bir fırsat sunmaktadır: bir dil (veya bir telaffuz), bir hayat tarzı (veya bir düşünme, konuşma veya eyleme biçimi), ve, daha genel itibarıyla, ayırt edici bir özellik, nişan veya yafta (ki bunlar arasında sembolik açıdan en etkilisi mükemmelen keyfi ve öngörülemez bir bedensel hassa olan deri rengidir).

Bu meselelerde her şeyden önce *doxa*'ya paradoksal niteliğini teslim etmek gerektiğini görüyoruz; aynı zamanda da tarihin doğaya, kültürel keyfiyetin *doğala* dönüştürülmesinden sorumlu süreçlerin de sökülmesi gerektiğini. Ve, bunu yapmak için, kendimize özgü evrenimizde ve kendimize özgü dünya görüşünde, hem eril ile dişil arasındaki farklılık ilkesine, bunun keyfi vasfını tanı(ma)dığımız haliyle olumsuzluk atfeden, hem de, eşzamanlı olarak, bunun sosyo-mantıksal gerekliliğini teslim eden antropolog bakış açısını takınmaya kabil olmak gereğini. Virginia Woolf muhteşem bir şekilde “egemenliğin hipnotik gücü” olarak adlandırdığı şeyi havada asılı bırakmak istediğinde etnografik bir benzeşime başvurup kadınlara yönelik ayrımcılık ile arkaik bir toplumun törenleri arasında genetik bir bağ kurar: “Toplulukları, saygı duyduğumuz erkek kardeşlerimizi, yüksek sesli, demir yumruklu bir erkek canavara dönüştüren komplolar olarak görüyoruz. Topluluklar yüzünden erkek kardeşlerimiz, bizler, ‘onun’ kadınları, topluluğun oluşturduğu çok sayıda gruptan birinde pay sahibi olmadan evlerimize kapatılırken, gizemli sınırlar içerisine insanoğlunun kapatıldığı dünyayı çocukça bir niyetle tebeşirle işaretlemek isteyen, kırmızıyla ve altınla kaplanmış, bir vahşi gibi tüylerle süslen-

* “*Reconnaissance*” terimi metinde yerine göre minnet veya kabullenme olarak karşılanmıştır. (ç.n.)

miş erkek kardeşlerimiz, gizemli ayinlere kapılıp iktidarın ve ege-
menliğin kuşkulu zevklerinin tadını çıkarmaktadır.”¹ "Gizemli
sınırlar", "gizemli ayinler": yeni bir doğumun esası olan ritüel
kutsamanın ürettiği sihirlî bir başkalaşım ve sembolik bir sohbetin
dili olan bu dil, araştırmayı eril tahakkümün tam anlamıyla sembo-
lik boyutunu kavramaya yetkin bir yaklaşıma doğru yönlendirmeye
teşvik eder.

O halde, “maddî” ile “manevî” veya “ülkûsel” arasındaki yıkıcı
tercihten kaçınmanın yollarını sembolik mallar ekonomisinin mad-
deci çözümlemesine sorma gereği doğar (bugünlerde bu tercih,
cinsler arasındaki asimetriyi üretim koşulları ile açıklayan “mad-
deci” adı verilen çalışmalarla, dikkat çekici ancak parçalı haldeki
“sembolik” namlı çalışmalar arasında süregitmektedir). Fakat,
bunu yapmazdan önce, sadece etnolojinin çok özel bir kullanımı
Virginia Woolf’un önerdiği projeyi gerçekleştirmeye mahal verir:
bildiğimiz şekliyle cinsler arasındaki ayrımın bir ürünü olduğu
tamamıyla mistik bir işlemin bilimsel anlamda nesneleştirilmesi,
veya, bir başka deyişle, baştan aşağı erkekmerkezlilik ilkesine göre
örgütlenmiş bir toplumun (Kabil geleneği) nesnel analizine, bilinç-
dışımızın nesnel bir arkeolojisi gibi muamele edilmesi, yani gerçek
bir sosyo-analiz aracı gibi.²

Egzotik geleneğe başvurarak yapılan böylesi bir sapma, bizi
kendi geleneğimize bağlayan aldatıcı tanışıklık ilişkisini kırmak
için kaçınılmazdır. Biyolojik görünüşler ve, bedenlerle beyinlerde-
ki, üretilmiş oldukları denli gerçek de olan etkiler, biyolojik olanın
toplumsallaşması ile toplumsalın biyolojikleşmesi arasında uzun
bir kolektif çalışmanın ürünüdür ve bunlar, sebepler ile etkiler

¹ V. Woolf, *Üç Gine*, İletişim, İstanbul, 2010, s. 149. (Çeviren: İlknur Güzel)

² Halihazırdaki önermemin taze bir dönüşün ürünü olmadığını göstermek amacıyla okuru yirmi yıl kadar önce kaleme alınmış bir metne yönlendiriyorum; orada, dünyanın cinsiyete dayalı bölünümüne uygulanması durumunda etnolojinin “sosyo-analiz için bilhassa kuvvetli bir biçim” olabileceği konusunda ısrarcı olmuştum (P. Bourdieu, *Le Sens pratique*, Paris, Editions de Minuit, 1980, s. 246-247).

arasındaki ilişkiyi tersine çevirmek ve hem gerçekliğin hem de gerçekliğin temsilinin altında yatan ve bazen araştırmaya bile kendini dayatan keyfi bölünmenin doğadaki yapıtaşı olarak doğallaştırılmış (cinsleştirilmiş *habitus* olarak “cinsiyet”) bir toplumsal inşanın görünür kılınmasını sağlamak için biraraya gelirler.³

Bununla birlikte, etnografyanın kısmen analitik şekilde kullanılarak toplumsal düzende en doğal gibi görülen şey olan cinsler arasındaki bölünmeyi tarihselleştirerek doğal olmaktan çıkarması, sabitler ve değişmezleri günışığına çıkarmak (ki bu sosyo-analitik açıdan etkinliğinin anahtarıdır) ve, böylece, cinsler arası ilişkinin muhafazakâr bir temsilini (“ebedi diş” mitinde yoğunlaştığı gibi) onaylayarak ebedileştirmek riskini barındırmaz mı? Burada yeni bir paradoksla -“kadınların tarihi” türevlerinde incelenmek istenen yaklaşımı bütüncül bir devrime sürükleme kapasitesi taşıyan bir paradoksla- karşı karşıya geliyoruz,: kadınların durumundaki görünür tüm iyileşmelerin ötesinde, değişmezlerin cinsler arasındaki tahakküm ilişkilerinde gözlenebilir olması, tarih boyunca bu değişmezleri tarihten koparıp alan tarihsel düzenek ve kurumları ayrıcalıklı nesne olarak ele almayı zorunlu kılmıyor mu?

³ Psikologların cinsleri radikal olarak ayırmış, hiçbir keşişimi olmayan birer bütün olarak gören ortak bakış açısını sahiplenmeleri ve eril ile dişil performansların dağılımındaki örtüşmenin derecesini ve farklı alanlarda (cinsel anatomiden zekâya kadar) kaydedilen (büyüklükle ilgili) farklılıkları görmeyen gelmeleri nadir değildir. Veya, daha vahimi, nesnelere *inşa* ve *tasvir* ederlerken çoğu defa sıradan dilin içine kazanmış görme ve bölünme ilkelerince yönlendirilirler; ya dil içerisinde açığa vurulan farklılıkları ölçmeye çabalarlar -erkeklerin daha “agresif” kadınlarinsa daha “ürkek” bir doğası olduğu gibi-, ya da farklılıkları betimleyebilmek için sıradan sözcüklere, yani kaba değer yargılarına başvururlar. Örnek olarak, başka pek çoğu arasından, karş. J. A. Sherman, *Sex-Related Cognitive Differences: An Essay on Theory and Evidence*, Springfield, Ill., Thomas, 1978; M. B. Parlee, “Psychology: review essay”, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 1, 1975, s. 119-138 (özellikle J. E. Garai ve A. Scheinfeld tarafından 1968’de ortaya konulmuş olan cinsler arasındaki zihinsel ve tutumsal farklılıklar bilançosu hakkında); M. B. Parlee, “The Premenstrual Syndrome”, *Psychological Bulletin*, 80, 1973, s. 454-465.

Bilme alanındaki bu devrim, pratikte, özellikle de cinsler arasındaki maddi ve manevi güç ilişkisinin güncel halini dönüştürmeye yönelik stratejilerin oluşturulmasında da sonuçlar doğuracaktır. Bu tahakküm ilişkisinin ebediliğine dair ilkenin, gerçek ya da en azından birincil ikametgâhının, en görünür uygulama mekânlarından biri olan ve belli bir feminist söylemin tüm bakışını odakladığı ev'cil birim değil de, en özel evrenin bağrında dahi tatbik edilen tahakküm esaslarının geliştirildiği ve dayatıldığı Okul veya Devlet gibi merciler olduğu doğruysa, o zaman feminist mücadelenin önüne muazzam bir eylem alanı açılır ve tüm tahakküm biçimlerine karşı siyasi mücadeleler içerisinde hakiki ve hakedilmiş bir konum almaya çağrılır.